

บทที่ ๕

สรุปผลและข้อเสนอนะ

จากการศึกษาวิจัยนาฏยประดิษฐ์ของพะเนอ กำเนิดกาญจน์ ได้
ผลสรุปว่า

๑. พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นปีที่มีผู้ค้นพบรูปแบบนาฏยศิลป์อีสาน
แบบใหม่ อันเป็นเอกลักษณ์ของอีสานในสมัยนั้น การแสดงครั้งนั้น คือ ชุด
เช็งบายศรี ซึ่งเริ่มต้นด้วยการเช็งช้า ๆ ประกอบกับร้องเพลงบายศรีสู่ขวัญ
แล้วจึงเช็งตามจังหวะกลอง จากนั้นจึงเป็นที่รู้จักแพร่หลาย และมีการ
มีการปรับปรุงประยุกต์เป็นเช็งแบบต่าง ๆ จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยพบว่า
ผู้ประดิษฐ์เช็งบายศรีปรากฏในพุทธศักราช ๒๕๐๐ ดังกล่าว เป็นนาฏย -
ศิลป์อีสานแบบใหม่นั้น คือ อาจารย์พะเนอ กำเนิดกาญจน์

๒. อาจารย์พะเนอได้บุกเบิก ริเริ่มสร้างผลงานทางด้านนาฏย-
ศิลป์อีสานมากกว่า ๕๐ ปี คือ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๘๖-๒๕๓๖ อาจารย์พะเนอ
ใช้ชีวิตในการรับราชการครูจนถึง ๓๙ ปี นอกจากจะทำหน้าที่สอนเป็น
หลักแล้ว อาจารย์พะเนอยังได้สร้างผลงานทางด้านนาฏยศิลป์อีสานมาโดย
ตลอด นอกจากนั้นอาจารย์พะเนอยังเป็นนักวิชาการที่ให้ความสนใจต่อการ
ค้นคว้าวิจัยในศาสตร์ต่าง ๆ ทั้งด้านขนบธรรมเนียมประเพณี ตลอดจนศิลป-
วัฒนธรรมท้องถิ่นอื่น ๆ ด้านภาษาต่างประเทศและโบราณคดี ครอบครัว
ของอาจารย์พะเนอ คือ กลุ่มคนที่อพยพมาจากมณฑลนครราชสีมา มณฑลอุดร-
ธานี ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๔๖๘ ในยุคแรก เนื่องจากอำมาตย์เอกขุนพันธ์-
พิณิจการ บิดาของอาจารย์พะเนอได้รับคำสั่งจากราชการกรมป่าไม้ให้มาดำรง
ตำแหน่งป่าไม้มณฑล ครอบคลุมทั้งอีสานเหนือและอีสานใต้ ซึ่งเป็นป่าไม้
มณฑลคนแรกของภาคอีสาน

อาจารย์พะเนอใช้ชีวิตอยู่ที่ภาคอีสานตั้งแต่อายุ ๘ ขวบจนถึงอายุ
๖๘ ปี ดังนั้นชีวิต และเลือดเนื้อของความเป็นชาวอีสานจึงซึมซับอย่างแน่นแฟ้น
อาจารย์พะเนอได้เรียนรู้ถึงวิถีทางการดำเนินชีวิต ของคนอีสานอย่างยาวนาน

อีกทั้งได้เห็น ได้สัมผัส ตลอดเวลาจึงได้สัมผัสประสบการณ์ต่าง ๆ อาจารย์
 พยายามที่จะถ่ายทอดแก่คนรุ่นหลัง เพื่อให้ได้รู้ถึงขนบธรรมเนียมประเพณี
 ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสาน จากการศึกษาวิจัยพบว่า อาจารย์พยอม
 ได้เลือกนำเสนอขนบธรรมเนียมและศิลปวัฒนธรรมชาวอีสานโดยใช้ "นาฏย-
 ศิลป์อีสาน" เป็นสื่อ เพราะนอกจากจะมีความสวยงามแล้ว ผลงานนาฏย -
 ศิลป์อีสานตามระบบของอาจารย์พยอมซึ่งแฝงไว้ซึ่งสาระความรู้อีกด้วย

ผลงานทางด้านนาฏยศิลป์อีสานของอาจารย์พยอมนั้น ล้วนแต่มุ่ง
 เสนอถึงวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและศิลปวัฒนธรรมของชาวอีสาน
 ผลจากการวิจัยกระบวนการสร้างงานทางด้านนาฏยศิลป์อีสาน
 ตามแบบของอาจารย์พยอม มีกระบวนการประดิษฐ์จากนาฏยศิลป์อีสานดั้งเดิม
 ดังนี้ คือ

๑. ศึกษาต้นค้ำจากท่าพ็อนของนางเทียม
๒. ศึกษาต้นค้ำท่าพ็อนของหมอลำ
๓. ประดิษฐ์แม่ท่าแข็งนาฏยศิลป์อีสานโดยประยุกต์จากท่าพ็อน
 ดั้งเดิม
๔. ประดิษฐ์แม่ท่าแข็งนาฏยศิลป์อีสานตามแบบของอาจารย์พยอม
๕. แข็งตามแบบของอาจารย์พยอม

อาจารย์พยอมได้ศึกษาต้นค้ำท่าพ็อนจากนาฏยศิลป์อีสานดั้งเดิม
 ๒ อย่างคือ ท่าพ็อนของนางเทียมและท่าพ็อนของหมอลำ แล้วจึงประยุกต์
 ท่าแข็งขึ้นใหม่ตามแบบของอาจารย์พยอมถึงแม้จะเป็นท่าแข็งที่ประดิษฐ์ขึ้นใหม่
 แต่อาจารย์พยอมได้คงเอกลักษณ์นาฏยศิลป์อีสานดั้งเดิมไว้ คือ

๑. การสะดุ้งจังหวะเข้า ซึ่งเน้นที่จังหวะสะดุ้งขึ้น
๒. การลาดอย่างอิสระ
๓. ลักษณะของการจับที่ไม่ต้องกรัดนิ้วมือ อีกทั้งพริ้วน้ำมือขณะ
 วาดเป็นวง
๔. การก้มหรือโน้มลำตัว โดยไม่ดึงแผ่นหลัง

อาจารย์พนอได้ศึกษาค้นคว้าจากนาฏศิลป์อีสานดั้งเดิมแล้วจึงประดิษฐ์แม่ทำนาฏศิลป์อีสานตามจินตนาการ และประสบการณ์ของอาจารย์พนอ และเชิงชุดต่าง ๆ ตามลำดับ

แม่ทำเชิงนาฏศิลป์อีสานตามแบบของอาจารย์พนอผู้วิจัยพบว่า มีจำนวนทั้งสิ้น ๒๓ ทำ ดังนี้

๑. ทำจับปลา	๑๓. ทำลอยลม
๒. ทำชาเดียว	๑๔. ทำบังสุริยา
๓. ทำถวาชบังคม	๑๕. ทำสอดสร้อยมาลา
๔. ทำเตี้ย หรือ เต็นเตี้ย	๑๖. ทำทัดดอกไม้
๕. ทำคูดดา	๑๗. ทำโปรยดอกไม้
๖. ทำมันตัว	๑๘. ทำต้อนเบ็ดเข้าเล่า
๗. ทำกำปล่อย (ทำปิ่นข้าวเหนียว)	๑๙. ทำสี่ซอ
๘. ทำดำนา และทำเก็บผัก	๒๐. ทำกรัดกราย
๙. ทำพื่อนเหล็กแม่मार	๒๑. ทำหนีเจ้าหนี หรือ
๑๐. ทำปิ่นฝ้าย	ริบไปทำงาน
๑๑. ทำอย่างฮ้าย	๒๒. ทำสนุกม้วนขึ้น
๑๒. ทำยิงธนู	๒๓. ทำอาบน้ำ

จากการรวบรวมผลงานนาฏศิลป์อีสานที่ประดิษฐ์โดยอาจารย์พนอ และการจารึกไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ๕๑ ชุด และแต่ละชุดสามารถจัดประเภทได้ทั้งสิ้น ๕ ประเภท ดังนี้

๑. นาฏศิลป์ประเภทพิธีกรรมและความเชื่อ
๒. นาฏศิลป์ประเภทสะท้อนวัฒนธรรม
๓. นาฏศิลป์ประเภทชนเผ่า
๔. นาฏศิลป์ประเภทนาฏศิลป์เลียนแบบกิริยาสัตว์
๕. นาฏศิลป์ประเภทนาฏศิลป์บริสุทธิ์

จากการศึกษาวิจัยเท่าที่สืบต้นได้ ผู้วิจัยพบว่าอาจารย์พนอคือ ผู้เป็นแบบอย่างคนแรกของนาฏยศิลป์อีสานที่ประดิษฐ์ร้อยเรียงท่าแข็งด้วยท่า ฟ้อนของนาฏยศิลป์อีสานดั้งเดิมซึ่งปรากฏตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เรื่องชุดแรกที่อาจารย์ได้ร้อยเรียงท่าใหม่จากนาฏยศิลป์อีสาน คือ ชุดแข็ง บายศรีพุทธศักราช ๒๕๐๗ อาจารย์พนอได้ประดิษฐ์นาฏยศิลป์อีสานชุดใหม่ขึ้น ชื่อชุด แข็งอีสาน ด้วยการประดิษฐ์ขึ้นมาใหม่โดยใช้แม่ทำนาฏยศิลป์ตามแบบ อาจารย์พนอซึ่งได้นำกระติบมาเป็นเครื่องประดับสะพายบนไหล่ขวา และให้ กระติบห้อยอยู่ระดับสะโพก จึงเรียกชุดแข็งนี้ว่า "แข็งกระติบ" ผลงาน นาฏยศิลป์อีสานทั้ง ๒ ชุดข้างต้นนับเป็นชุดประวัติศาสตร์แห่งวงการนาฏย - ศิลป์อีสาน ซึ่งมีความเป็นมานานกว่า ๕๐ ปี

อาจารย์พนอมีโอกาสเผยแพร่นาฏยศิลป์อีสาน เพื่อรับใช้เบื้อง พระยุคลบาท พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว และสมเด็จพระนางเจ้าฯ พระบรมราชินีนาถ ตั้งแต่พุทธศักราช ๒๕๑๘ จนถึง พุทธศักราช ๒๕๓๖ อาจารย์พนอจึงได้รับพระราชทานเครื่องราชอิสริยาภรณ์ชั้นสูงถึง ๓ เหรียญ คือ เหรียญรัตนาภรณ์ หรือเหรียญคุณภุชฉิมมาลา (เข็มศิลปวิทยา) และเหรียญ ราชรุจิทอง ซึ่งเป็นสิ่งยืนยันว่าอาจารย์พนอ กำนเิดกาญจเ็น คือ บุคคลสำคัญ วงการนาฏยศิลป์อีสาน

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ข้อเสนอแนะ

- ผู้ที่สนใจศึกษาเกี่ยวกับนาฏยศิลป์อีสาน หรือสนใจในงาน วิทยาลัยนพนธ์ฉบับนี้ ควรจะมีการศึกษาค้นคว้าวิจัยต่อไปในการค้นคว้าชีว- ประวัติผลงานของบุคคลสำคัญต่อนาฏยศิลป์อีสาน เพราะจากการศึกษา วิทยาลัยนพนธ์ เรื่องนาฏยประดิษฐ์ของอาจารย์พนอ กำเนิดกาญจน์ ผู้วิจัยพบ สิ่งหนึ่งที่สำคัญคือ นาฏยศิลป์พื้นบ้านอีสานซึ่งเรียกว่า "นางเทียม" เป็นการ ฟ้อนเพื่อสื่อสารระหว่างเทพเจ้ากับคน โดยผ่านตัวผู้เข้าทรงเพื่อรักษาคนไข้ การฟ้อนแบบนางเทียมนี้ นับเป็นบ่อเกิดแห่งนาฏยศิลป์อีสานในยุคแรกเริ่ม ฉะนั้นหากมีการศึกษาการฟ้อนผีนางเทียมแล้ว นับว่าผู้สนใจนั้นได้ร่วมกัน จาริกมรดกนาฏยศิลป์อีสานให้คงอยู่ต่อไป

- ควรจะมีการถ่ายทอดแรงบันดาลใจ อดิความเชื่อ ในการ ประดิษฐ์นาฏยศิลป์อีสานตามแบบของอาจารย์พนอ โดยนำมาสร้างสรรค์เป็น นาฏยศิลป์อีสานชุดใหม่แต่ยังคงรูปแบบการนำเสนอ ตามแบบของอาจารย์ พนอทุกอย่าง เพราะลักษณะนาฏยศิลป์อีสานของอาจารย์พนอนั้น นับเป็นนาฏย ศิลป์อีสานที่อุดมไปด้วยความคิดสร้างสรรค์ที่ทันสมัย โดยจะเห็นได้จากการ ให้ผู้ชมได้มีส่วนร่วมในการแสดงหรือได้ใกล้ชิดกับผลงานอาทิ เวียงท่าหมากห่ง* หลังจากให้ผู้ร่ำแสดงกระบวนการท่าสัมผัสแล้วท้ายสุดจะนำสัมผัสสำเร็จรูปลง ไปให้ผู้ชมได้เห็นและสัมผัสจริง ๆ นอกจากนี้ยังมีผลงานอีกหลายชุดที่น่า สนใจยิ่ง เพราะในปัจจุบันยังไม่มีหน่วยงานใดหรือบุคคลใดคิดประดิษฐ์

ดังนั้น นาฏยศิลป์อีสานจะเป็นที่น่าสนใจมากขึ้นหากมีกระบวนการ ประดิษฐ์สร้างสรรค์อย่างอาจารย์พนอ

---

* ตมมากห่ง เป็นภาษาอีสานที่ใช้เรียก มะละกอ

- ในการประดิษฐ์นาฏศิลป์อีสานชั้นใหม่สักชุด ไม่จำเป็นต้องประดิษฐ์ท่ารำใหม่ทั้งหมด หากแต่ผู้ประติษฐ์นั้นนำเอาท่ารำพื้นบ้านดั้งเดิมมาประยุกต์ใช้อย่างเหมาะสม เพราะนอกจากจะแสดงให้เห็นว่าผู้ประติษฐ์ได้สร้างสรรค์แล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์ท่าแข็งอีสานให้ปรากฏควบคู่ไปกับการสร้างสรรค์เช่น ท่าทางของมือ แขน ยังคงไว้ซึ่งรูปแบบของนาฏศิลป์อีสานดั้งเดิม แต่อาจประติษฐ์ท่าทางการเคลื่อนไหว ท่าแบบใหม่หรือการเคลื่อนไหวท่าตามแบบศิลป์อีสานดั้งเดิมก็ได้หรืออาจประติษฐ์ท่ามือและแขนชั้นใหม่

- หน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบ และสนับสนุนวัฒนธรรมการจะจารึกประวัติและผลงานของนาฏศิลป์อีสานไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง จังหวัดอุดรธานี ควรเป็นหลักในการเก็บบันทึกซ้ำประวัติและผลงานของอาจารย์พนอ เพราะอาจารย์พนอนับเป็นบุคคลที่เคยใช้ชีวิตมาเมื่อครั้งที่จังหวัดอุดรธานียังเป็นมณฑลอุดร นอกจากนั้นยังปฏิบัติภารกิจอันเป็นการเสียสละและอุทิศตนเพื่อจังหวัดอุดรธานีมาโดยตลอด จนกระทั่งลมหายใจสุดท้าย ดังนั้นจึงสมควรปล่อยให้ผลงานอันมากล้นด้วยคุณค่าควร เป็นบุคคลที่จังหวัดอุดรธานีและผู้คนในวงการนาฏศิลป์อีสานควรจะได้รู้จักและประจักษ์ชัดในผลงานอย่างแท้จริง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย